ساختمان داده‌های محض

قاسم مهدور (mahdevar@ibb.ut.ac.ir)

فهرست مطالب

- انواع داده محض (Abstract Data Types (ADT)
- پیاده سازی آن با استفاده از آرایه و اشاره‌گرها
- فهرست (list)

انواع داده محض (Abstract Data Types (ADT))

- تعریف:

یک مجموعه از اشیا به همراه اعمال تعریف شده روی آنها یک نوع داده محض را ایجاد می‌کنند.

- برای نمونه:

1. اعداد (numbers) با اعمالی مانند جمع، ضرب، و ...
2. فهرست(list) با اعمالی مانند یافتن یک عضو خاص، افزودن عضوی جدید، و ...
3. صف(queue)، با اعمالی مانند افزودن به انتهای صف یا حذف عضو ابتدایی صف
4. و ...

انگیزه: چرا انواع داده محض را مطالعه کنیم؟

- اگر قرار باشد برنامه‌ای برای یک کتابخانه بنویسید، باید فهرستی از کتب را ذخیره و در آنها جستجو نمود.
- برنامه آموزش دانشگاه با فهرستی از اسامی دانشجویان و استادان سر و کار دارد.

فهرستی از ماهیت‌ها در بسیاری از برنامه‌ها وجود دارد.

اگر یک بار فهرست به صورت کلی (generic) پیاده سازی شود، می‌توان به کرات از آن استفاده نمود.

انگیزه: چرا انواع داده محض را مطالعه کنیم؟

- پنجره معروف ...Save As در بسیاری از برنامه‌ها وجود دارد. آیا می‌توانیم به سادگی از این پنجره در برنامه‌ای که می‌نویسیم استفاده کنیم؟
- آیا برای نمایش یک عکس با قالب jpg باید از صفر شروع کرد و دوباره چرخ را اختراع نمود؟ یا می‌توان آن برنامه نوشته شده را به آسانی برنامه خود افزود.

اگر قطعات برنامه‌ای که می‌نویسیم قابل حمل باشند می‌توان بعدها از آنها استفاده نمود یا حتی آنها را به دیگران فروخت.

بهتر است پیچیدگی این قطعات درون آنها باقی بماند و کاربر نهایی را گیج ننماید.

چرا انواع داده محض را مطالعه می‌کنیم؟

- پیمانه‌ای نمودن برنامه نویسی؛ که مزایای زیر را دارد:
  - به راحتی می‌توان برنامه را اشکال زدایی و نگه‌داری نمود، و
  - به راحتی می‌توان قسمتی از برنامه را تغیر داد.
- امکان استفاده مجدد از نوع داده‌های ساخته شده.

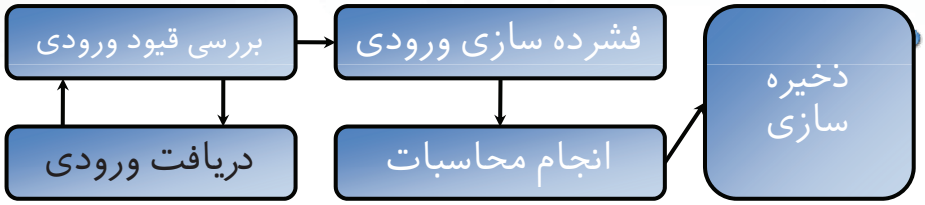

چرا انواع داده محض را مطالعه می‌کنیم؟

- بسته بندی و پنهان سازی اطلاعات؛ که مزایای زیر را دارد:
  - پنهان نمودن جزییات پیاده سازی،
  - دسترسی فقط از طریق توابع مجاز (دوست!) امکان دارد، و
  - قابلیت حمل و نقل آسان.

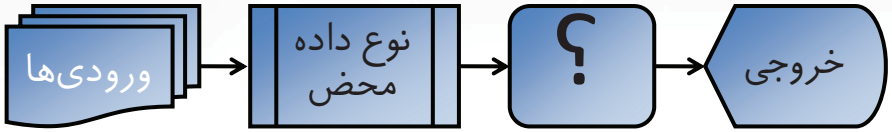

فهرست (List)

- تعریف فهرست
- اعمال قابل انجام روی فهرست
- پیاده سازی با استفاده از آرایه و فهرست پیوندی

تعریف نوع داده فهرست (List)

مجموعه مرتب از اقلام داده

- مثال‌ها:
  1. پرتقال، سیب، نارنگی
  2. $X_0, X_1, ..., X_n$
- اندازه فهرست خالی 0 است.
- موقعیت عضو i ام، یعنی Xi همان i است.
- به اولین عضو فهرست سر(head) و به آخرین آنها ته(tail) می‌گوییم.

اندازه فهرست و موقعیت در آن

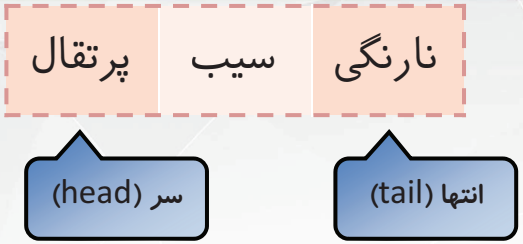

- اندازه فهرست، تعداد اعضای داخل آن است.
- اندازه فهرست خالی 0 است.
- موقعیت عضو i ام، یعنی X_i همان i است.
- به اولین عضو فهرست سر(head) و به آخرین آنها ته (tail) می‌گوییم.
- نمونه: فهرستی با سه عضو.

اشیا داخل فهرست

- یک فهرست از
  - اعداد صحیح، اعشاری، دودویی، ...
  - رشته‌های حرفی، یا
  - انواع داده‌های دیگر(؟)

  را می‌توان ساخت.

اعمالی که می‌توان روی فهرست انجام داد

- ایجاد (create)،
- چاپ (print)،
- اضافه نمودن یک عضو (insert)،
- حذف یک عضو (delete)،
- جستجو برای یافتن یک عضو (find)،
- یافتن عضو بعدی (next)،
- یافتن عضو قبلی (previous)، و
- یافتن عضو k ام (retrieve).

بخش اول

آرایه (=پیاده سازی خطی فهرست)

- نحوه ذخیره سازی آرایه در حافظه
- پیاده سازی اعمال متفاوت روی آرایه

مثال

- یک فهرست از اعداد صحیح

1, 20, 12, 5, 99, 11

- نتیجه اجرای برخی از اعمال روی این فهرست

find (20) → 1

retrieve(4) → 99

insert (7, 2) → 1, 20, 7, 12, 5, 99, 11

delete(99) → 1, 20, 7, 12, 5, 11

می‌توان تابع delete را به گونه‌ای نوشت که اندیس عضو مطلوب را دریافت کند نه محتوی آن را.

روش‌های پیاده سازی فهرست

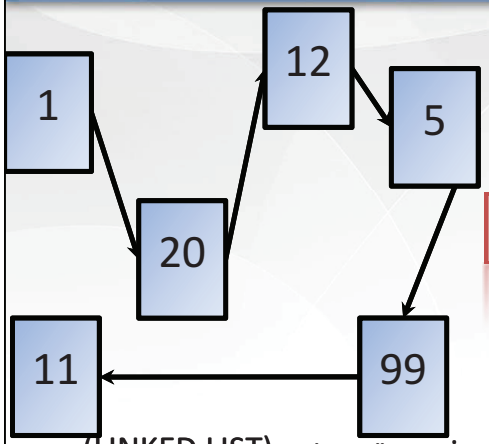

فهرست پیوندی(LINKED LIST)

(که می‌تواند تک پیوندی یا دوگانه باشد)

1	20	12	5	11	99

آرایه (ARRAY)

آرایه

1	20	12	5	11	99					

شش عنصر آرایه پر شده است. این آرایه حداکثر می‌تواند 11 عنصر داشته باشد.

- اندازه ثابت است. نمی‌توان بعد از ساخت اندازه آن را تغییر داد.
- فضای زیادی را از دست می‌دهیم. به صورت میانگین نیمی از آرایه خالی است.

نحوه ذخیره سازی آرایه در حافظه

مقدار	موقعیت حافظه
1	2342
20	2344
12	2344
5	2346
99	2348
11	2350
?	2352
?	2354
?	2356
?	2358
?	2360

- در اینجا بایت 2342 ام حافظه موقعیت شروع فضای تخصیص داده شده به آرایه است.
- اندازه آرایه 11 است.
- معایب این نحوه ذخیره سازی
  - طول آن از قبل محدود شده است و
  - (فعلاً) فضای زیادی را از دست داده‌ایم.

پیاده سازی ساختار آرایه در C

```
struct Array
{
    int n;
    int *Data;
};
void main()
{
    Array A;
}
```

توابع insert، delete و ... را به گونه‌ای خواهیم نوشت که n همواره اندازه آرایه را داشته باشد.

در اینجا قصد ایجاد یک فهرست از اعداد int را داریم.

ایجاد آرایه

حتماً عددی به عنوان بیشینه اندازه ممکنه باید وجود داشته باشد. این یک محدودیت بزرگ برای آرایه است.

```
#include "stdafx.h"
#include "stdlib.h"
struct Array
{
    int n;
    int *Data;
};
int Create(Array *A, int L)
{
    A->Data =(int *) malloc (L * sizeof(int));
    A->n=0;
    return 1;
}
int main(int argc, char* argv[])
{
    Array A;
    Create (&A, 10);
    return 0;
}
```


چگونگی درج عنصری جدید در آرایه

- برای اضافه نمودن گره‌ای جدید باید

1. عناصر از آن موقعیت تا انتها یک واحد به سمت انتها منتقل شوند،
2. [illegible] آن مکان

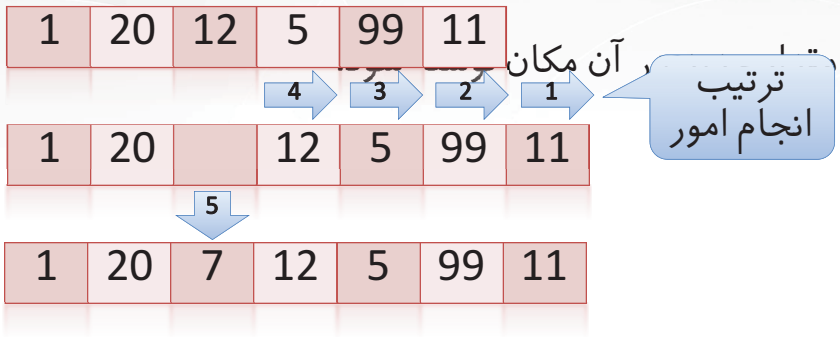

ترتیب انجام امور

الگوریتم درج عنصری جدید در آرایه

```
int Insert(Array *A, int i, int d)
  {
     if(A->n==MAX)return 0;
     for(int t = A->n; t > i; t--)
           A->Data[t] = A->Data[t - 1];
     A->Data[i] =
     A->n++;
     return 1;
  }
```

واضح است که پردازنده برای انجام هر یک از محاسبات مورد نیاز الگوریتم زمانی را نیاز دارد. در واقع همین اعمال تعیین می‌کنند که الگوریتم چه‌قدر طول بکشد.

آیا الگوریتم نوشته شده سریعترین الگوریتم ممکن است؟ می‌توانید پاسخ بلی یا خیر خود را اثبات کنید؟

اگر در فهرست اسامی 10000 دانشجو وجود داشته باشد و بخواهیم دانشجو 10001 را اضافه کنیم، چه میزان وقت مورد نیاز است؟ اصلاً حافظه 1GB من کافی است؟

با فراگیری تحلیل الگوریتم‌ها می‌توان به پرسش‌های از این دست پاسخ داد.

الگوریتم درج عنصری جدید در آرایه: تحلیل

- اگر بخواهیم به انتهای آرایه عنصری جدید اضافه کنیم، حلقه for الگوریتم گفته شده اصلاً اجرا نمی‌شود و الگوریتم سریعاً به پایان می‌رسد. این بهترین حالت ممکن است.
- برعکس، اگر قرار باشد عنصری به ابتدای فهرست افزوده شود حلقه for باید به اندازه فهرست، یعنی n بار تکرار شود. این بدترین اتفاق ممکن است، زیرا بیشترین زمان ممکن را می‌طلبد.
- اما به طور میانگین عضو جدید در میانه فهرست درج می‌گردد. در این حالت حلقه for باید n/2 بار تکرار شود. این حالت میانگین زمان اجرای الگوریتم را نیاز دارد و معدل حالات است.

نحوه حذف یک عنصر از آرایه

- برای حذف یک عنصر باید

1. عناصر از آن موقعیت تا انتها یک واحد به سمت ابتدا منتقل شوند.

1	20	7	12	5	99	11

- برای نمونه در اینجا می‌خواهیم عدد 7 را از فهرست حذف کنیم.

1 2 3 4

ترتیب انجام امور

1	20	12	5	99	11

الگوریتم حذف یک عنصر از آرایه

```
int Delete(Array *A, int i)
    {
     if(A->n==0) return 0;
     for(int t = i; t < A->n; t++)
           A->Data[t] = A->Data [t + 1];
     A->n--;
     return 1;
    }
```


الگوریتم حذف یک عنصر از آرایه: تحلیل

- اگر قرار باشد نخستین عنصر فهرست را حذف کنیم حلقه for باید به اندازه فهرست منهای یک، یعنی n – 1 بار تکرار شود. این بدترین اتفاق ممکن است، زیرا بیشترین زمان ممکن را می‌طلبد.
- برعکس، اگر بخواهیم از انتهای آرایه عنصری را حذف کنیم، حلقه for الگوریتم گفته شده اجرا نمی‌شود الگوریتم سریعاً به پایان می‌رسد. این بهترین حالت ممکن است.
- اما به طور میانگین عضوی که حذف می‌شود در میانه فهرست قرار دارد. در این حالت حلقه for باید n/2 بار تکرار شود. این حالت میانگین زمان اجرای الگوریتم را نیاز دارد و معدل حالات است.

اصطلاحات سریعاً، بهترین، بیشترین زمان ممکن، بدترین حالت، و میانگین زمان اجرا تعریف دقیقی (formal) دارند که در مبحث تحلیل الگوریتم‌ها به آن خواهیم پرداخت.

یافتن عضو k ام در یک آرایه

```
int Retrieve (Array *A, int k)
  {
    return A->Data[k];
  }
```

یافتن عضوی خاص در یک آرایه

```
int *find (Array *N, int k)
 {
    int i=0;
    while(i < Array->n && A->Data[i] != k)
         i++;
    return I;
 }
```


به نظر شما کدام یک از اعمال زیر زمان بیشتری نیاز دارد: درج عنصری جدید حذف یک عنصر یا یافتن عنصری خاص؟

برای پاسخ گویی به این سوال باید با مفهوم پیچیدگی و تحلیل الگوریتم‌ها آشنا بود.

آرایه – مزایا و معایب

- مزایا
  - سادگی پیاده سازی و
  - سرعت بالا اگر که به انتهای فهرست اضافه شود.
- معایب
  - از دست دادن حافظه(؟) و
  - اگر اضافه و حذف نمودن در داخل فهرست باشد، سرعت پایین خواهد نمود.

آرایه – زمان مورد نیاز اعمال مختلف

- ایجاد (create) ← O(n)
- چاپ (print)، ← O(n)
- اضافه نمودن یک عضو (insert)، ← O(n) *؟
- حذف یک عضو (delete)، ← O(n) *؟
- جستجو برای یافتن یک عضو (find)، ← O(n) **
- یافتن عضو بعدی (next)، ← O(1)
- یافتن عضو قبلی (previous)، و ← O(1)
- یافتن عضو k ام (retrieve). ← O(1)

- * البته به طور میانگین n/2 جابجای مورد نیاز است.
- ** البته به طور میانگین n/2 مقایسه مورد نیاز است.